

3. Василюшин Я. Домінанта національного в боротьбі шістдесятників // Дивослово. – К. – 2003. – №12. – С.16-17.
4. Горин Б. Рідкісне обдарування [І.Драч]. // Дзвін – 1996 – №10-12. – С. 117-122.
5. Дзюба І. Поет, що йде попереду життя // Українська газета. – 1996 – 10 жовтня. – С.7.
6. Драч І. Йти у вир днів і робити своє діло. // Світ про Україну. – 1993 – 28 липня. – С.8.
7. Жулинський М. Поет в сонячному пеклі творчості. // Освіта – 1996 23 жовтня. – С.6.
8. Зарецький О. Українські шістдесятники і хрущовська відлига в етнокультурному просторі СРСР // Сучасність. – 1995. – №4.
9. Ільницький М.М. Іван Драч: Нарис творчості. – К.: Рад. письменник, 1986.
10. Медвідь В. Шістдесятництво: міф і реальність. // Українські проблеми. – 1997. – №1.
11. Мельник Я. Від слова до життя: Про І. Драча // Мельник Я. Сила вогню і слова. – К., 1991. – С. 139-155.
12. Янченко А. Жага і талант поетичного пізнання (Штрихи до портрета Івана Драча). – Українська мова і література в школі. – 1980. – №9. – С. 16-33.

Романчук В.

Науковий керівник – асист. Бідованець Т.М.

СТРУКТУРА ЛІРО-ЕПІЧНИХ ПОЕМ ІВАНА ДРАЧА

Стиль І. Драча-поета визначається глибокою метафоричністю мислення. Цей неповторний стиль найбільш виражений у його поемах.

Поєми І. Драча відзначаються незвичайною побудовою. В їх сюжеті маємо набір окремих частин, котрі, поєднуючись монтажно спільним сюжетом та ідеєю, утворюють мікросценарій. І в такий спосіб автор ніби унаочнює, «оживляє» події, виражаючи й своє до них ставлення.

Своєрідне поєднання епічності світобачення з напруженим драматизмом і ліричністю відтворення дійсності знаходить у творчості І. Драча відповідне родове, видове, жанрове втілення.

Багатогранність Драча-митця, його опоетизоване епічне начало виявляється в ліро-епічних поемах «Смерть Шевченка», «Спрага», «Ніж у сонці», «Чорнобильська Мадонна».

У цих поемах зберігається неповторний метафорний стиль поета-лірика. Він головну думку вносить у назву твору, в заголовок, який є всеохоплюючою метафорою. Ця всеохоплююча метафора своєрідна. Її зміст не розкривається безпосередньо, а «розшифровується» через ряд метафоричних узагальнень, що являють собою образи твору, символи, спадкові ланцюги та ремінісценції. Сюжет ліро-епічних поем І. Драча є не що інше, як розвиток метафори від всеохоплюючої до словесної.

Ліро-епічні поєми І. Драча відзначаються драматичною напруженістю. Отже, вони певною мірою є близькими уже до поем драматичних.

Першою і однією з найвідоміших поем І. Драча є ліро-епічна поема «Ніж у сонці».

Лірика І. Драча набирає гучного резонансу тоді, коли поет ще не видав жодної збірки. Такою сенсацією була його поема «Ніж у сонці», що з'явилася 18 липня 1961 року в київській «Літературній газеті». Офіційні критики оголосили поему складною, назвали манірною, а прагнення поета до оригінальності, стильову манеру – нескромністю, антипоетичними вправами. Посипалися звинувачення в деструктивній естетиці, в тому, що «все це вже було», що автор «Ножа в сонці» наслідує футуристів, що він – «поет для поетів», елітарний штукаря, який воскрешає мертві й забуті в 20-х речах прийоми формалізму. До речі, якщо й воскрешав Іван Драч щось із набутого і призабутого в 20-х роках, то це – революційний подих поезій молодого П.Тичини та інтелектуально – світовий розмах поезій молодого М.Бажана.

Драч руйнує соцреалістичну систему образності, побудовану на фальшивій засаді, що належить до колективного вжитку всіх поетів, і на спрощенні до загальнозрозумілості (пишеться, мовляв, для народу), сам виходячи з протилежної та єдино сприйнятої засади – неповторності образу. Цим він найбільш вирізняється серед усіх шістдесятників. У нього раз-по-раз виникає такий образ, який, справді, виражає вишуканість: «лаконічність штиблет», «оранжеве шептання», «хрустить повітря вафлями сипкими», «збираю я в долоні сині тіні», «жовта розлука» [10; 73].

Отже, вже на початку свого творчого шляху Іван Драч виступає як поет сучасної теми, сучасного світосприйняття, сучасної поетичної мови. Все це аспекти одного більш широкого поняття – поетичного світу Драча, де проблематика і поетика перебувають у нерозривній єдності.

«Спрага людяності», проголошена І.Драчем у поемі «Ніж у сонці» як поетичне кредо, випливала зі самої атмосфери того часу і виражала процес гуманізації у всіх сферах суспільного життя, зростання громадянської активності людей.

Естетичний зміст і художня структура поеми «Ніж у сонці» визначається передусім характером переживання історичної епохи, конкретними фактами і обставинами буття народу.

Естетичні, ідейно-філософські пошуки молодого поета вилились у систему образів надзвичайно розмаїтих, рухливих і водночас константних. Це образи Сонця, України, Дніпра, образи-архетипи української ментальності Сковороди, Залізняка, Шевченка як символи вічного бунтарства, духовної незалежності, волелюбства, протесту проти напасників України.

Сюжетна основа поеми проста й прозора. Ліричний герой твору, одержавши земне благословення, полетів у космос рятувати Сонце від підступного ножа Мефістофеля. Цей «вічний чорт» у модерному костюмі заповзався також влити в серце героя отруту зневіри, відібрати в нього історичну пам'ять. Але герой, ідучи на подвиг, бере з собою все земне, готовий переможцем умерти «на золотім щиті» врятованого ним Сонця.

Конфлікт «сонячного», гуманістичного, творчого і руйнівного, «мефістофельського» начал становить основний стрижень цього твору, саме тут сходяться точки перетину символічно-узагальненого і життєво-конкретного начал, що, з одного боку, роблять сонце втіленням моральних категорій краси, правди, самопожертви заради великої мети, а з другого – підносять явища реальні («Божевільна, Врубель і мед», «Похорон голови колгоспу») до філософського узагальнення, де рівна символу. Саме від поєднання предметної реальності і символіки народжувалась своєрідна образність, яка була сприйнята як новаторське явище в літературі [9; 75].

Надзвичайно незвичним, своєрідним є жанр твору «феєрична трагедія». Так, саме «феєрична трагедія», адже у творі знаходимо безліч трагічних нот: загроза атомної війни – «ніж у сонці». Найбільш трагічною нотою є трагедія українців ХХ століття: репресії, голодомор 1933 року. І.Драч сміливо йшов на зближення з правдою життя, не припудреного риторикою тодішніх комуністичних гасел, прагнув проникнути в історичні, соціальні, морально-етичні площини епохи, хотів збагнути трагедію українського народу у ХХ столітті.

Поема побудована за фаустівським зразком: чорт, прагнучи викликати зневіру ліричного героя поеми, звичайно ж показує від'ємні аспекти тодішнього життя, які змальовано в поезії феєрії. Проте ліричний герой, всупереч усім старанням чорта, не тільки не здається, а й перемагає його. Отже, сила цієї поеми в тому, що її трагічність оптимістична в самій своїй основі.

Феєричність виявляється виразним структуровим жанровим началом, зіставленням природного і людського, використанням міфічних, фольклорних образів. Феєричною певною мірою постає і сама назва твору «Ніж у сонці».

«Ніж у сонці» – феєрична трагедія, волення про небезпеку, що загрожує людству з боку темних сил життя. У ній знаходимо розсип чудесних поетичних відкриттів, новаторство Драча, яке полягає не у відриві від традицій, навіть принципів поетики його попередників, а в збагаченні, оновленні цих традицій, зануренням у нову реальність світу, в прагненні естетично освоїти її прикмети, ввести їх в саму молекулу метафори.

Драматичним напруженням, а також структурними новаціями, майстерним використанням монологів персонажів відзначається ліро-епічна поема «Спрага», у якій переважає лірична домінанта.

Ліро-епічний наратив поеми «Смерть Шевченка» представлений голосінням поета над долею Шевченка.

Симфонія «Смерть Шевченка» – це ще студентська поема Івана Драча, писана ним до сотих роковин смерті Кобзаря і вперше оприлюднена у факультетській стіннівці. Поема і сьогодні дивує міцністю й довершеністю своєї феєричної будови, де блискавичні осяяння єднаються з виваженим історичним розумінням, парадоксальність мислення – з високим художнім смаком. Яке пекуче, актуальне, наприклад, «Друге марення» – про українських «всюдисущих горобців»! Це дуже сильна поетична інвектива, це гіркий пророчий дар, для

якого дійсність дає нові й нові підтвердження. Поема своїм інтертекстуальним полем сягає таких поем Тараса Шевченка, як «Сон» і «Кавказ» [2;110].

За жанром – це поема-симфонія, в якій масштабно й поліфонічно відбито складні проблеми буття української нації. Твір вражає поєднанням ірраціональних компонентів (марення, далекі голоси, голосіння матері-України) з реалістичними й сюрреалістичними ситуаціями й деталями, образами великої концентрації (три свічки, вишневий цвіт) [2;111].

Поема «Смерть Шевченка» є цікавою за своєю модерною структурою. Композиційно твір складається з прологу та двох частин – «Вишневий цвіт», «Вишневий вітер». Ці назви символічні: саме у травневі дні, коли цвітуть вишні, повернувся на вічний спочинок на Чернечу гору Тарас Шевченко, щоб воскреснути і стати безсмертним, а його славу по всій землі несе вишневий вітер [2;113].

У пролозі цієї симфонії Іван Драч писав : «Художнику – немає скутих норм. Він – норма сам, він сам в своєму стилі...» [2;113]. Це слід пам'ятати, читаючи його твори, потрібно знати, що він зробив нормою поезії багато понять і явищ, які до того перебували за межами мистецької краси, що він виробив свій неповторний метафоричний спосіб мислення, стиль, котрий можна роками досліджувати й розгадувати, але неможливо збагнути до кінця.

До поем, які позначаються ліро-епічним нарративом, можна віднести поему-мозаїку «Чорнобильська Мадонна».

Образ Матері-Мадонни — один з традиційних в українській літературі. У часи найбільших історичних випробувань наш народ шукав захисту й відпущення гріхів саме в Матері Божої, його заступниці-берегині. Марія Оранта, здійнявши руки над цією землею, боронила від всякої скверни Київську Русь. Запорожці не йшли в бій, не попросивши в неї благословення. Тому, в творчості майже кожного письменника можна зустріти цей образ («Скорбна мати» Тичини, Марія з однойменного твору Уласа Самчука). «Чорнобильська Мадонна» — неначе продовження цієї низки творів. Автор у пролозі до поеми звертається до багатовікової традиції зображення Мадонни, водночас переживаючи глибокі сумніви щодо власного права виразити в слові грандіозну катастрофу, перед якою всі слова безсилі, забудені й замалі. Водночас він усвідомлює, що й мовчати не має права, коли душу гнітить обов'язок сказати правду про вселюдську трагедію. Уже не поет пише про Чорнобильську Мадонну, а Вона пише ним. Він бачить її профіль у кожному жіночому обличчі, позначеному печаттю Чорнобиля. Мати — Мадонна — Україна зливаються в уяві митця, розгортаючи галерею жіночих образів: Мати Божа, заступниця людська, Жінка-Мати (у тому числі майбутня, якій ще треба буде родити), Мати-Батьківщина — усе це грані одного образу. Багатоголосся, розмаїття емоційних тональностей — від бурлеску до-патетики, від сатири до трагізму — виливаються у своєрідний жанр «поеми-мозаїки» (за визначенням А. Ткаченка) [10; 272], складеної з окремих, нібито незалежних, сюжетно не пов'язаних епізодів, об'єднаних, проте, спільною ідеєю — покути за страшний гріх перед своїми дітьми й матерями, своїм народом, своєю землею. Тому в поемі центральною є проблема людської відповідальності за долю цілої планети. Адже коріння трагедії поет вбачає насамперед у моральній площині: багатолітнє «христородавство», споживацько-утилітарне ставлення до світу помстилося на народові. «Помста, вона і є — Чорнобильська чорна Мадонна». Ця поема — твір філософської глибини й високого етичного пафосу, проблематика якого сягає далеко за межі самих лишень причин і наслідків катастрофи. «Чорнобильська мадонна» — це крик болю. Крик несамовитого болю від страшної рани, завданої природі, Україні, людині, людству. «Чорнобильська мадонна» — це пересторога. Пересторога синам України і синам усієї Землі: «будьте пильні, будьте людяні будьте правдиві, інакше планета не витримає наруги — і вибухне божевіллям» [7; 270].

Поема І. Драча «Чорнобильська Мадонна» — це твір, який читаєш з болем, твір, що дає кожному з нас збагнути найболючіші проблеми нашого буття, нашої духовності, нашої скорботи, долі нашої України. Це твір — складний, метафоричний, багатопроblemний. Поет порушує у поемі політичні, екологічні, морально-етичні, історичні проблеми, спонукає нас до роздумів над нашим минулим і сучасним, закликає зупинитися, переосмислити все і жити, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу.

Над нашою Україною 26 квітня 1986 року нависла чорна хмара лиха. Це лихо — радіація, небачене забруднення біосфери, до появи мертвої тридцяти кілометрової зони. Атомний вибух негативно вплинув на все живе, показав, до чого може призвести необачність. Поет відкрито називає винуватців трагедії:

Над тобою схилилась, політик,
 Чи впізнав ти цю матір-вдову?
 Із мільярдом поганьблених діток
 Вона долю несе світову?!
 Чи впізнав ти її, учений...
 її погляд на тебе вогненний [7; 272].

Око поета-мислителя бачить все. Своїм поетичним словом він охоплює всі проблеми, відчуті ним, його близькими і друзями. Але, на жаль, наше суспільство не однорідне: серед нас є і герої-пожежники, які ціною свого життя рятували людство, а є й такі, які грабували покинуті села. І ця проблема теж знаходить відображення в поемі І. Драча.

Чорнобиль... Полин-трава... Це, певно, вона дала назву стародавньому місту на берегах Прип'яті. Чорнобиль — це ніби «чорний біль», якій прийшов крізь роки у прекрасне українське місто і спустошив все живе, зранив землю і людей. Для людей цей край став мертвим, але природа продовжує жити і далі. Вона мовчки страждає за помилки людей. Повертаються у безлюдну зону птахи і дивуються, чому не чути людського гомону, чому тут немає життя. У цій місцевості живуть лише здичавілі тварини, навіюють тяжкі думки безлюдні будинки [3; 39].

Але не тільки екологічні проблеми висвітлив Чорнобиль. Чорнобиль духовний — це теж екологічна проблема, проблема екології душі людини. Може, чорнобильська трагедія не набула б такого розмаху, коли б тоді у державі не було так багато брехні. І ті, хто зобов'язаний був вчасно сказати людям правду, не зробили цього, виявилися нечесними, чорними душею, бо думали не про людей, не про майбуття, а про свої «кар'єри» і «премії» — у цьому трагедія тогочасного суспільства.

Чорнобиль — це незагоювана рана на тілі нашої планети. Це наша українська і світова трагедія. І. Драч стверджує, що недбальство людське, глум, знущання з природи, сучасна наука з її фантастичною, не завжди контрольованою могутністю призвели до найбільшої атомної катастрофи ХХ століття. «Ядерна чума» не обминула нікого. Ще багато років вона нагадуватиме про себе.

Берегти екологію навколишнього середовища мусить кожний із нас, як і дбати про екологію своїх вчинків, дій і почуттів. І. Драч переконує нас своїм твором, що ці поняття невіддільні одне від одного.

Отже, аналіз поем І. Драча засвідчує єдність стилю митця. Джерелом єдності стилю, передусім, є особистість поета, гуманістичний пафос його творчості, поетично сформульований в одній з перших поем — «Спрага».

Стиль Івана Драча характеризується багатозаровою метафоричністю яскраво національного характеру, позицією духовного максималізму, екстатичністю, образною діалектичністю, конкретною зримістю. Авторська свідомість поета продукована в позасуб'єктних формах авторської свідомості (жанр, конфлікт, пафос, стиль).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердиховська Б. Шістдесятники – бунт покоління // Українська мова та література. – 2006. – №14-15. – С.3-11.
2. Бідованець Т.М. Моделювання образу Тараса Шевченка в поемах Івана Драча. Шевченкознавчі студії. Збірник наукових праць. – Вип. 11., К., 2009. – С. 109-113.
3. Бондаренко Ю. Поема І. Драча "Чорнобильська мадонна" У шкільному вивченні // Дивослово. – 1999. – №5. – С.34-39.
4. Бурбан В. Крила Івана Драча // Культура і життя. – 2006. – 1 листопада.
5. Гнатюк М.П. Поема як літературний вид, К.: Дніпро, 1972.
6. Дзюба І. Поет, що йде попереду життя // Українська газета. – 1996 – 10 жовтня. – С.7.
7. Драч І.Ф. Вірші та поеми. / Авт. передм. І.М. Дзюба. – К.: Дніпро, 1991.
8. Драч І.Ф. Храм сонця: Поезії. – К.: Рад. письменник, 1988.
9. Ільницький М.М. Іван Драч: Нарис творчості. – К.: Рад. письменник, 1986.
10. Ткаченко А. О. Поетичний світ Івана Драча. – К., 1986. – 166с.
11. Шевченко А. Сонце і слово Івана Драча. // Дивослово. – 1996. – №10. – С. 9-10.